

**ПРОБЛЕМАТИКА РАНИХ ОПОВІДАнь І ПОВІСТЕЙ
СЕМЕНА СКЛЯРЕНКА (1920 – 1940 рр.)**

У статті зроблено спробу систематизувати фактичний матеріал про творчість Семена Скляренка й виокремити аналіз малої прози письменника. З'ясувати проблематику раних оповідань та повістей. Постановка проблеми справді заслуговує на увагу, оскільки проза Семена Скляренка в літературі висвітлена не вичерпно. Його твори розглядалися в працях З. Голубевої, П. Моргаєнка, В. Чумака та ін. Але інтерес до особи С.Скляренка, його найвизначніших успіхів неминуче породжує бажання знати всі сфери вияву його творчої індивідуальності. Метою статті є аналіз оповідань та повістей С.Скляренка 20-30-х років, їх проблематики.

С. Скляренко звертався до різних прозових жанрів, він є автором відомих романів «Шлях на Київ», «Карпати», «Святослав», «Володимир», опублікував сотні нарисів, кращі з них склали його збірки «Три республіки», «Водники-ударники», він є автором п'єси «Коли пахне яблуками» тощо. Однак саме в романістиці найповніше, найоб'ємніше розкрилося художнє обдарування літератора. З самого початку С.Скляренко ставився до своєї творчості як до засобу активного втручання в події. Темі підказувала дійсність: становлення нового побуту, родинні конфлікти, боротьба на селі, громадянська війна, революція. Тому слід наголосити, що саме ці події зумовили проблематику раних творів С. Скляренка.

Важливо, що ранні твори С. Скляренка цікаві й тим, що в них не просто помітніше виявляється інтерес письменника до минушини, а й з'являються перші історичні замальовки. Загалом якоїсь єдиної стильової концепції письменник не виробив, діапазон його пошуків був досить широким і строкатим. Але в усіх своїх творах С.Скляренко прагнув показати героїчне начало, підкреслити душевне багатство своїх героїв – людей, які вміють любити свою землю, людей, які мають високі ідеали й просто люблять життя. Тому кращі його твори і сьогодні є актуальними, адже мають естетичне й пізнавальне значення, С. Скляренку вдалося правдиво показати грані людського буття, створити індивідуалізовані живі характери.

***Ключові слова:** творчий шлях, оповідання, повісті, проблематика, аналіз, літературна критика, історичні замальовки.*

Постановка проблеми. Письменницька доля Семена Скляренка типова для покоління, яке ввійшло в історію вітчизняної культури з найменням засновників і творців радянської літератури. Представлене людьми неоднакового життєвого досвіду, різного рівня мистецької обдарованості й загальної культури, несхожих літературних смаків та вподобань, покоління це було, однак, одностайним у щирому прагненні бути чесними літописцями своєї буремної епохи, бажанні намалювати правдиву, художньо переконливу картину новостворюваного суспільства, увічнити його будівників засобами так само заново твореної естетики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Про творчість С.Скляренка в різний час і з різних приводів писало багато критиків та літературознавців. Проте основний масив присвячений, усе-таки, історичній романістиці письменника. Що стосується малої прози, то вона проаналізована досить поверхово, бо вважається перехідним етапом у творчому доробку письменника. Хоча можна виокремити декілька джерел, на які ми неодноразово покликалися. Першою слід відзначити передмову Зінаїди Голубевої до творів С.Скляренка «З когорти першопрохідників» [див: 3,5]. Саме вона дає адекватну оцінку малій прозі письменника. Дослідниця зазначає, що своїми творами письменник передавав проблеми сучасності, які хвилювали людей. Цілком очевидно, що перші оповідання не є вершиною майстерності, але з кожним наступним творчий доробок Семена Скляренка ставав кращим. Як зазначає дослідниця, він пробував себе в багатьох жанрах, адже не міг знайти себе в літературі. Саме ці шукання збагатили його творчість, він здобув свою стильову концепцію.

Показовою в аналізі ранньої творчості Семена Скляренка є праця Петра Моргаєнка «У малому жанрі». Нарис присвячений аналізу оповідань та повістей письменника. Науковець зазначає, що С.Скляренко був яскравим представником тих, хто творив нову літературу й підносив її до небачених висот. Як і З. Голубева, він відзначає, що письменник пробував свої

сили в різних жанрах. Дає присутній аналіз оповіданням письменника й випишує шлях від малої до великої прози у творчому доробку Семена Дмитровича. Дещо заідеологізованими, але не без долі сенсу, є праці В.Чумака «На шляхах у літературу» та М. Грицяя «Шлях у велику літературу». Ці нариси є схожими, адже детально розкривають життєвий і творчий шлях Семена Скляренка. Якщо відкинути політичну заангажованість, то в них можна знайти досить цікаві трактування та аналіз як малої прози, так і відомих романів письменника.

Мета статті – проаналізувати оповідання й повісті С.Скляренка 20 – 30-х років, виявити їх проблематику.

Виклад основного матеріалу. У свідомості більшості читачів ім'я письменника Семена Скляренка пов'язується з чотирма широко відомими романами – «Шлях на Київ», «Карпати», «Святослав» і «Володимир». На них, як правило, зупиняють свою увагу і дослідники творчості відомого прозаїка, справедливо відзначаючи, що саме в романістиці найповніше, найоб'ємніше розкрилося його художнє обдарування. Проте художня спадщина С.Скляренка аж ніяк не вичерпується названими творами. Вона і розмаїтіша, і – в сукупності своїй, у своїй визначеній розвитку митця цілісності – складніша. Інтерес до особи творця, до його найбільших, найвизначніших успіхів неминує породжує бажання знати всі сфери вияву його творчої індивідуальності. І це закономірно, адже відповідає принципів всебічного підходу до явища – обов'язковому в аналітичному осмисленні.

Семен Скляренко звертався до різних жанрів, хоч і не в кожному досягав однакових успіхів. Пробував свої сили в поезії і кінодраматургії. Впродовж багатьох років працюючи в газетах, у журналі «Глобус», він написав і опублікував сотні нарисів, кращі з них склали потім його збірки «Три республіки» (1930), «Водники-ударники» (1931). Він писав п'єси, лірична комедія «Коли пахне яблуками» (1946) мала окреме видання, але так і не побачила світла рампи. Нарешті, він залишив кілька книг оповідань: «Вітер з гір» (1930), «Оповідання про почуття» (1936), «Завжди разом» (1942), «Рапорт» (1945). Щоправда, сьогодні ці оповідання найкраще сприймаються серед тих матеріалів, разом із якими лягли на сірий газетний папір. Однак треба зауважити, що з самого початку С.Скляренко ставився до своєї творчості як до засобу активного втручання в події. Теми підказувала дійсність: становлення нового побуту, родинні конфлікти, що виростали на ґрунті рішучих соціальних зрушень, повіряння наймитів, боротьба на селі і визрівання «нової» свідомості, нових характерів, освітлених тогочасними ідеалами. Громадянська війна, революція. Зрештою – все, як і в інших тодішніх молодих літераторів із народу, але досягнуте через власний досвід, позначене власним розумінням процесу.

З погляду нашої теми, можна сказати, що всім цим зумовлюється проблематика ранніх творів Семена Скляренка. Адже, в переважній їх більшості в центрі уваги автора – т. зв. класова боротьба в роки революції, громадянської війни та повоєнний період із відповідними, загальноприйнятими в літературі того часу характером конфлікту, прийомами і засобами змалювання представників ворогуючих таборів, стилістикою тощо. З.Голубева з цього приводу пише: «Сутність персонажів нерідко обумовлена їхнім соціальним походженням. Так, наприклад, герої оповідань «Кочегар» і «Чабан Назар» – байстрюки, що і є основним мотиваційним чинником поведінки кожного з них у критичній ситуації. Молодий послушник Ферапонт («Десять ченців») симпатизує біднякам, бо й сам – з убогої селянської родини, і розправляється з ченцями-вбивцями»[3, 8]. Показово, що громадянський резонанс таких оповідань був надзвичайно великий, він посилював бажання ще пильніше вдивлятися в навколишнє і, викриваючи «жорстоку правду чорноземну», ще пристрасніше утверджувати «віру в правду людську».

Ранні оповідання С.Скляренка цікаві ще й тим, що в них чимдалі помітніше виявляється інтерес письменника до минувшини. Поряд із принагідними фактами й подробицями з давнього життя, своєрідним історичним колоритом у творах про сучасників з'являються і перші історичні замальовки. Витримане в думно-оповідному стилі оповідання «Батьківський закон», одне з ранніх, уводить читача в ситуацію, породжену конфліктом між батьком Петром і його сином Тимошем. «Батько не визнає іншого закону господарювання, крім «закону землі», застарілих звичаїв, що вкоренилися в умовах убогого одноосібництва. Тимош виступає проти старого, пов'язує свою долю з колективом. Народжуються нові звичаї,

нові закони землі, що несуть у собі світло науки, звільняють селянина з-під влади консерватизму» [11, 80]. Незважаючи на скупість психологічних характеристик, на полегшене розв'язання суперечки, оповідання й сьогодні має певне пізнавальне значення, бо в основі своїй, у показі того, як мінялися село, сільські настрої, воно реалістично правдиве. Звичайно, такі вади зустрічаються і в інших творах С.Скляренка цього періоду, і зумовлені вони, думається, передовсім необхідністю підганяти письменницький замисел під вимоги тогочасної критики. У разі, коли письменник орієнтувався на кращі традиції української класики, коли наважувався відійти від настанов офіційної естетики, йому вдавалося правдиво показати деякі грані людського буття, створити індивідуалізовані живі характери.

У 1929 році з'явилася перша повість С.Скляренка «Тиха пристань». Вона стала і помітним явищем у творчості автора, і добрим початком, що засвідчив народження ще одного талановитого прозаїка. Вже наступного року побачила світ повість «Матрос Ісай», одразу ж за нею – роман «Бурун» (1932) про будівництво Дніпрогесу, далі – цикл «психологічних» повістей «Помилка» (1933), «Страх» (1935), «Пролог» (1936), «Радість людського існування» (1937), нарешті – епопея «Шлях на Київ» (1937-1940).

У цьому зв'язку зазначимо, що оповідання про почуття супроводжували роботу над «психологічними» повістями. Одне з них, «Геройство», дає уявлення про мету, яку ставив перед собою автор. Письменник намався дати відповідь на питання: що таке героїчне як почуття, якими чинниками воно визначається? Щоправда, сама розповідь скоріше будується в плані ілюстрованої відповіді на поставлені питання, а не глибокого розкриття соціальної і людської сутності характеру.

У романістику С.Скляренко входив через оповідання, з умінням живописати, набути у роботі над малою формою. Почавши з осмислення родинних конфліктів, викликаних ломкою старого, він у романі «Шлях на Київ» багато місця відводить складному соціальному і психологічному конфлікту в селянській родині Жердяг. В.Чумак, досліджуючи творчий шлях письменника, зазначав: «С.Скляренко показує світоглядне прозріння людини майже декласованої, темної, стихійного бунтаря, який живе тільки одним бажанням – помститися. Але участь у революційних подіях на Україні, командування партизанським загonom перетворюють Ісаю на свідомого борця за ідеали Жовтня» [9, 22]. Однак ця визначальна, провідна для всієї радянської літератури тема не знайшла оригінального художнього відтворення у повісті. Правдиво показані поодинокі реалії доби не перебивають найістотнішого – байдужості письменника до внутрішнього життя Ісаю, його боротьби з самим собою, без чого ідейне прозріння й духовне змушнення героя здаються непереконливими. Ясна річ, що стильові красивості, багатозначні натяки й недомовки, натуралістичні подробиці, характерні для модної тоді орнаментальної прози, тільки підкреслюють психологічну невмотивованість вчинків і дій самого Ісаю та його оточення. Загалом якоїсь єдиної стильової концепції письменник на той час ще не виробив. Діапазон його пошуків був досить широким і строкатим, що навіть породило деяку розгубленість критики. Підтвердженням цього може бути відгук на чергову публікацію Семена Скляренка на сторінках «Нової Генерації»: «Дивно, чому в «Новій Генерації» друкується С.Скляренко, автор найтихішої безпретензійної повісті «Тиха пристань», побутописець Дніпра... Питання: що Скляренко «Новій Генерації» і що вона йому?» [5, 94].

У роки Другої світової війни оповідання й нариси знову стали для С.Скляренка, фронтового кореспондента, основним жанром. Один із багатьох літописців переднього краю, він прагнув показати героїчне начало, невичерпне душевне багатство тих, хто в огні прокладав шлях перемоги над фашизмом. Його герої насамперед уміють любити – любити свою землю, високі ідеали, любити життя. Зі всього сказаного видно, що центральною проблемою таких творів є боротьба із фашистською навалою, уславлення подвигів, поетизація віри в перемогу над ворогом. Відштовхуючись від реальних фактів, письменник прагнув своїм словом підняти й зміцнити дух захисників Вітчизни, тому творам його притаманні романтичний пафос, урочиста лексика, літературні ремінісценції тощо. Водночас у цих творах помітні певний схематизм і шанобливість зображення подій і людей. Однак треба зауважити, що особливо цінними є взяті з життя мініатюри – коротенькі замальовки

якихось прикметних реалій доби, уривки з солдатських листів, фрагменти «підслуханих» розмов. Потяг до стислої, змістовної фрази, що виразно виявився у творчості С.Скляренка передвоєнної доби, в мініатюрах реалізувався найповніше.

Поряд зі реалістичними з'являються в С.Скляренка оповідання-легенди, оповідання-балади, охоче використовує він різноманітні романтичні історії. Збагачується й поетика сюжетів. Серед довоєнних оповідань, здається, лише «Рожеві листи» мають несподіваний поворот у душі новелістики О'Генрі. У цьому зв'язку зазначимо, що тепер письменник майже постійно дбає про те, щоб заінтригувати читача. Хоча змістом і образами воєнні оповідання С.Скляренка з точними деталями солдатського побуту, з батальними картинами міцно пов'язані з тією конкретною дійсністю, яку чудово знав письменник.

Варто особливо підкреслити, що цикл оповідань про війну і людей війни достойно увінчує «Гуцул», одне з найкращих у цьому жанровому «ужинкові» С.Скляренка. Постають питання: чим приваблює «Гуцул»? Образом головного героя, армійського розвідника Андрія? Гострим сюжетом, напруженою конфліктною ситуацією? З цього приводу Петро Моргаєнко пише: «Так, сюжет його захоплює одразу, хоч і має в основі своїй типову схему, підказану винятково багатими на колізії воєнними буднями... Образ Андрія, гуцула-воїна з Прикарпаття, був новим для творчості Скляренка. Виписаний він з любов'ю, з глибокою увагою до кожного його душевного поруху. Та найбільше приваблює в оповіданні його вагома концепція «об'ємно» — історичного погляду на життя»[6, 12]. Як резюмує дослідник, ця концепція втілюється насамперед через образ Андрія, який успадкував від своїх предків право на гори й долини. Легко зробити припущення, що в «Гуцулі» якоюсь мірою започаткувався і задум роману «Карпати», що був виданий через десятиріччя.

Висновки. В останні роки творчості Семен Скляренко оповідань не писав. Однак у композиційній структурі його романів можна виокремити епізоди, позначені справжньою новелістичною викінченістю, наприклад, епізоди загибелі князя Святослава, оточеного печенігами на Хортиці. Тож досвід майстра оповідання не раз ставав у добрій нагоді письменнику. Зважаючи на значення й місце цих оповідань у загальній розмаїтій спадщині автора, маємо підходити до них з урахуванням і розвитку письменницького таланту, й історичного поступу всієї нашої літератури. У них відбилися доба й творчі шукання Семена Скляренка.

Список використаної літератури

1. Білоус Г. Він мріяв бути капітаном / Г.Білоус // По той бік мовленого слова: Зб.ст. – Черкаси, 2006. – С.315-317.
2. Воскобойникова Г. Семен Дмитрович Скляренко (до 75-річчя з дня народження) / Г. Воскобойникова // Нові видання УРСР – 1976. - №16. – С.27-31.
3. Голубєва З. З когорти першопрохідників / З. Голубєва // Скляренко С.Д. Твори: В 4 т. – К., 1990. – Т.1. – С.5-26.
4. Грицай М. Семен Скляренко: Нарис життя і творчості / М. Грицай. – К.: Дніпро, 1980.
5. Кривицький Р. Художня проза в журналах / Р. Кривицький // Критика. – 1929. – №9. – С.94.
6. Моргаєнко П. У малому жанрі: Вступна стаття / П. Моргаєнко. – К.: «Рад. письменник», 1972.
7. Сорокопуд І. Слово сильнеє і ніжнеє / І. Сорокопуд // Молодь Черкащини. – 1973. – 9 січня.
8. Ходорківський І.Д. Історії живий подих / І.Д. Ходорківський. // Українська мова і література в школі. – 1976. – №9. – С.85-87.
9. Чумак В. Семен Скляренко: Літературно-критичний нарис / В. Чумак. – К.: «Рад. письменник», 1972.
10. Шишло В.С. Визначний романіст / В.С.Шишло // Українська мова і література у школі. – 1971. – №9. – С.8-9.
11. Шишло В.С. Центральна тема довоєнної творчості С.Скляренка / В.С. Шишло // Наукові записки: Збірник наукових праць аспірантів. – К., 1959. – С.77-87.

References

1. Bilous, G., (2006). *He wanted to be a captain (Vin mriyav buty kapitanom)*, 315-317 (in Ukr.)
2. Voskoboynykova, G., (1976). *Semen Skl'arenko (the 75 th anniversary of his birth). New edition of USSR*, 16. 27-31 (in Ukr.)
3. Holubyeva, Q. (1990). *Since pioneering cohort. S.Skl'arenko. Semen Skl'arenko. Works: vol.1.* Kyiv. 5-26 (in Ukr.)
4. Hrytsay, M. (1980). *Semen Skl'arenko: Sketch of the life and work.* Kyiv: Dnipro (in Ukr.)

5. Kryvytskyy, R. (1929). Fiction in magazines. *Critics*. 9. 94 (in Ukr.)
6. Morhayenko, P. *In a small genre: Introductory article*. Kyiv . Sov. Writer. 19-72 (in Ukr.)
7. Sorokopud, I. (1973). The strong and the tender (Slovo syl'neye i nizhneye). *Youth Cherkasy region*. 9 January (in Ukr.)
8. Hodorkivskyy, I.D. (1976). The vivid breath of History (Istoriyi zhyvyy podykh). *Ukrainian language and literature at school*. 9. 85-87 (in Ukr.)
9. Chumak, B. (1972). *Semen Sklyarenko, literary-critical essay*. Kyiv. Soviets. writer (in Ukr.)
10. Shyshlo, V. (1971). Outstanding novelist. *Ukrainian language and literature at school*. 9. 8-9 (in Ukr.)
11. Shyshlo, V. (1959). The central theme of pre-war creativity of S.Sklyarenka. *Scientific Notes: Proceedings of graduate students*. Kyiv. 77-87 (in Ukr.)

SHPORT Viktoria Anatolievna,

lecturer of Ukrainian language and literature Cherkassy medical college

e-mail: shpyleva@rambler.ru

**THE PROBLEMS OF EARLY STORIES AND SHORT NOVELS BY SEMEN SKLYARENKO
(1920S – 1940S).**

***Abstract.** Introduction concerns analysis of early short stories and novels written by Semen Sklyarenko.*

The article attempts to systematize the factual material about the Semen Sklyarenko's work and isolate and analyze short fiction of the writer and to find out problems of early stories and short novels.

The problem setting truly deserves attention, as Semen Sklyarenko's prose was not depicted in literature thoroughly. His works were analyzed in the articles by Z. Golubeva, P.Morhayenko, V. Chumak and others.

But the interest to S.Sklyarenko's personality, his greatest success inevitably creates a desire to know all aspects of his creative expression of individuality.

Semen Sklyarenko appealed to various prose genres, he is the author of famous novels "The road to Kyiv", "The Carpathians", "Svyatoslav", "Volodymyr", a writer has published hundreds of essays, the best ones composed his book "Three of the republic", "Vodnyky-Udarnyky", he is the author of the play "When The Apples Smell" and others. However, novels revealed the artistic talent of writer. From the very beginning S.Sklyarenko used the attitude to his work as the means of active intervention into the event. Topics were prompted by reality: establishment of a new life, family conflicts, classes' struggle in the countryside, civil war, revolution. Therefore, it should be emphasized that these events have caused problems in the early works of S. Sklyarenko.

It's important to highlight, that the early works of S. Sklyarenko are interesting by the fact that they have not detected a noticeable interest in the writer's past, but they are the first historical sketches. In general, the concept of a unified style was not produced; the range of his search was quite broad and colorful. But in all his works S.Sklyarenko sought to show the heroic beginning, emphasize emotional richness of his characters – people who know how to love their land, people with high ideals and the love of life. So, his best works are relevant today, as ones of cognitive and aesthetic value. S. Sklyarenko succeeded to show the true sides of the human existence, to create individualized living characters.

Purpose is to analyse stories and tales written by S. Sklyarenko in the 20-30-s and their problems.

***Methods.** Analytical method; the basic principles of analysis and synthesis were applied. Historical and cultural method; Semen Sklyarenko's phenomenon as a historical novelist is considered in historical and cultural background.*

Results of the study are in the systematization of factual material about the work of Semen Sklyarenko, analysis of the writer's short fiction.

***Originality.** This article attempts an integrated approach to creative understanding of history in Semen Sklyarenko's prose. Its practical value is not only in the exploration of new literary themes, that greatly enriches our understanding of the history, life and traditions of the Ukrainian people, but in a new interpretation of the best works of prose by Semen Sklyarenko.*

***Conclusions.** The works of Sklyarenko are relevant today, because they have cognitive and aesthetic value. Semen Sklyarenko showed the true shades of human existence, and created individualized living characters.*

***Keywords:** creative career, story, short stories, issues, analysis, literary criticism, historical sketches.*

*Одержано редакцією 26.11.2015
Прийнято до публікації 22.12.2015*